

**ORTADOĞU'DA MEYDANA GELEN HALK AYAKLANMALARININ TÜRKİYE'NİN
EKONOMİK GÜVENLİĞİNE OLAN OLUMSUZ ETKİLERİ****Dr. Öğr. Üyesi Latif PINAR*** **ÖZET**

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin hemen ardından küresel güçler, enerji ve hammadde temini ile ürettikleri ürünleri satacak pazarlar bulma konusunda sorun yaşayabileceklerine yönelik derin bir endişeye kapılmışlardır. Söz konusu endişe, endüstrileşmiş ülkelerin zengin yer altı kaynaklarına ve büyük bir iktisadi potansiyele sahip olan Ortadoğu'ya yönelmelerine ve burayı geniş kapsamlı krizlerin meydana geldiği kaotik bir alana çevirmelerine yol açmıştır. Bu durum, zaman içerisinde Ortadoğulu halkların, içerisinde bulunmak zorunda bırakıldıkları kötü koşulları sorgulamaya başlamalarına ve bu kötü koşulların temelinde esasen kendilerini yöneten otoriter rejimlerin tutum ve davranışlarının yatmakta olduğu hissiyatına kapılarak onlara karşı ayaklanmalarına neden olmuştur. Bu çalışma, Ortadoğu'da yaşanan halk ayaklanmalarının Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olan etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Ekonomi Güvenliği, Türkiye, Ortadoğu.

Jel Sınıflandırması: F5, F50, F52, F59.

**THE NEGATIVE EFFECTS OF CIVIL COMMOTIONS EMERGED IN THE MIDDLE EAST
ON TURKEY'S ECONOMIC SECURITY****ABSTRACT**

Just after the Cold War era ends, global powers felt profoundly concerned about finding markets to sell the products they manufacture and about supplying energy sources and raw materials. This concern led the industrialized states to turn to the Middle East, the region which hosts great amounts of underground resources and has a significant economic potential, and to convert this region into a chaotic field where huge crises are experienced. This led the Middle Eastern peoples to start questioning the bad conditions they were in, and to revolt against the authoritarian regimes governing themselves with the feeling that the attitudes and behaviors of governments were on the basis of these bad conditions. The aim of this study is to research the negative effects of civil commotions experienced in the Middle East on Turkey's economic security.

* Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 78000, Karabük, Türkiye, e-mail: latifpinar@karabuk.edu.tr

Keywords: *International Relations, Economic Security, Turkey, Middle East.*

Jel Classifications: *F5, F50, F52, F59.*

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin hemen ardından küresel güçler, zengin enerji kaynaklarına ve çok büyük bir iktisadi potansiyele sahip olan Ortadoğu'ya yönelmişler ve burayı gerçekleştirdikleri müdahalelerle geniş kapsamlı krizlerin meydana geldiği kaotik bir alana çevirmişlerdir. Bu durum, ilerleyen süreçte Ortadoğulu halkların, içerisinde kalmak zorunda bırakıldıkları kötü koşulların sebeplerini sorgulamaya başlamalarına ve bu koşulların temelinde esasen kendilerini yöneten otoriter rejimlerin tutum ve davranışlarının yatmakta olduğu hissiyatına kapılarak bu rejimlere karşı ayaklanmalarına sebep olmuştur.

2010 yılında Tunus'ta, Muhammet Buazizi isimli bir seyyar satıcının güvenlik güçlerini protesto etmek için kendisini ateşe vermesiyle birlikte başlayan ve kısa bir süre içerisinde Ortadoğu'nun çok büyük bir kısmına yayılan bu ayaklanmalar ve bu ayaklanmaların beraberinde getirdiği bunalımlar, bölgenin en önemli ve en stratejik ülkelerinden biri olan Türkiye'nin ekonomik güvenliğini olumsuz bir şekilde etkilemiştir.

Bu çalışma, Ortadoğu'da meydana gelen halk ayaklanmalarının Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olan negatif etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, Ortadoğu'da yaşanan halk ayaklanmalarının Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olumsuz bir etkide bulunup bulunmadığı sorusuna cevap aranmaktadır. Çalışmanın hipotezi ise şu şekilde formüle edilmiştir: Ortadoğu'da cereyan eden halk ayaklanmaları ve bu ayaklanmalara bağlı olarak ortaya çıkan bazı gelişmeler Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olumsuz bir biçimde etkide bulunmuştur.

İfade edilen soruya cevap verebilmek için izlenecek yol haritası aşağıda tarif edildiği gibi olacaktır. Ele alınan konunun tahlil edilmesini kolaylaştırmak adına ilk olarak ekonomik güvenlik kavramı üzerinde durulacaktır. Hemen ardından yapılan değerlendirmelerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla Ortadoğu'nun siyasi yapısına etki eden tarihsel gelişmeler ve bunların sonuçları ortaya konulacaktır. Daha sonra Ortadoğu'da meydana gelen halk hareketlerinin ve bu hareketlerin beraberinde getirdiği gelişmelerin Türkiye'nin ekonomisine ve ekonomik güvenliğine olan negatif etkileri ayrıntılı bir biçimde analiz edilecektir. Son olarak elde edilen bulgular sistematik bir şekilde gözler önüne serilecektir.

Çalışmanın oluşturulmasında tamamen literatür taramasından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda ele alınan konuya ilişkin derinlemesine çözümlenelerde bulunan birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak belli başlı hususlarda birincil kaynakların tamamına ulaşmak mümkün olmamıştır. Mevcut yazında, Ortadoğu'da cereyan eden halk ayaklanmalarının Türkiye'nin ekonomik güvenliğine

olan etkilerini inceleyen yeterli sayıda bilimsel eser olmadığından bu çalışma alandaki boşluğu doldurmaya yönelik bir araştırma olarak tasarlanmıştır.

2. EKONOMİK GÜVENLİK KAVRAMI

Uluslararası ilişkiler alanında yapılan teorik analizlerde sıkça kullanılan kavramlardan biri de güvenlidir. Genel bir ifadeyle korkulardan, tehditlerden ve tehlikelerden mümkün olduğunca uzak olmak anlamına gelen bu kavram, (Karabulut, 2011: 7) devletlerin dış politik strateji ve girişimlerinin öncelik sırasını ve diğer politik aktörlere yönelik tutum ve davranışlarının niteliğini belirleyen unsurların başında yer almaktadır.

Modern Avrupalı devletler sisteminin başlangıcından Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar büyük ölçüde askeri imkân ve kabiliyetlere dayalı bir muhteviyata sahip olan güvenlik kavramı, söz konusu dönemin koşullarının ortadan kalkmasının ardından ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve çevresel meseleleri kapsayacak şekilde büyük bir içerik genişlemesi yaşamıştır (Baylis, 2008: 73-74). Bu genişlemenin en önemli ayağını ise hiç kuşkusuz ekonomik meseleler oluşturmuştur.

Son yıllarda uluslararası politikanın temel aktörleri konumunda bulunan devletlerin (Goldstein ve Pevehouse, 2015: 49) ekonomilerine olumsuz bir biçimde etki eden gelişmelerin tamamının ulusal güvenlik sorunsalı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğinin ileri sürülmesi ve bu doğrultuda ekonomik güvenlik kavramının oluşturularak uluslararası ilişkiler literatürü içerisine dâhil edilmesi (Buzan, 2015: 197-202) dile getirilen genişlemenin en önemli ayağını ekonomik meselelerin oluşturduğunu açık bir biçimde göstermektedir.

Üzerinde tam olarak bir fikir birliğine varılmamış (Yılmaz, 2013: 19) ve kapsamının tam olarak belirlenememiş olmasına rağmen ekonomik güvenlik kavramı, mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı, değişimi ve tüketimiyle ilgili insan faaliyetlerinde ve bu faaliyetlerin bağlı olduğu tüm alanlarda ortaya çıkan olağanüstü durumlara karşı (Mesjasz, 2008: 128) korunaklı olmak olarak tanımlanabilir.

İfade edilen iktisadi süreçlerin hemen hemen bütün dinamiklerini kapsayan ve bu sebepten ötürü diğer güvenlik türleri ile yakın bir ilişki içerisinde olan ekonomik güvenlik kavramının, birey, grup, toplum, şirket, kurum, devlet, bölge, küresel ekonomik sistem, toplum kuruluşları, uluslararası ekonomik ve finansal kuruluşlar gibi farklı referans nesnelere bulunmaktadır (Mesjasz, 2008: 139). Ancak bu referans nesnelere arasında en önemli olanı devlettir (Neocleous, 2012: 53). Zira ekonomik güvenlik, devletin referans nesnesi olarak kabul edilmesi durumunda ulusal güvenlik gündeminin bir parçası haline gelmektedir (Buzan, 2015: 197).

Ekonomik güvenlik kavramı çerçevesinde gerçekleştirilen çözümlenmelerde, devletin temel referans nesnesi olarak kabul edilmesi, üzerinde inceleme yapılan ülkeye coğrafi açıdan yakın olan ülkelerde meydana gelen olumsuz gelişmeleri göz önünde bulundurma gerekliliğini beraberinde getirmektedir. Her hangi bir ülkede cereyan eden menfi bir gelişmenin zincirleme bir reaksiyon

oluşturarak o ülkenin bulunduğu coğrafyada yer alan ülkelerin ekonomik güvenliklerini negatif bir şekilde etkilemesi (Karabulut, 2011: 148-149),¹ böylesine bir gerekliliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Günümüzde içe kapalı bir şekilde büyümek mümkün olmadığından devletler birbirleriyle iktisadi ilişkiler kurmak zorundadırlar (Wiste, 2014: 141-142). Bu durum devletler arasında giderek artan bir iletişim ve düzenli ilişkiler ağının oluşmasına yol açmaktadır (Wiste, 2014: 141-142). Karşılıklı bağımlılık olarak adlandırılan bu ağın oluşması ise,² devletlerin, diğer uluslararası politik aktörlerin tutum ve davranışlarından özellikle ekonomik açıdan, çok yoğun bir biçimde etkilenmeleri sonucunu doğurmaktadır (Heywood, 2014: 34).

Devletlerin bu etkiden kurtulma şansı bulunmamaktadır (Wiste, 2014: 141-142). Ancak ekonomik kapasite düzeyleri devletlerin etkilenme seviyelerini önemli ölçüde belirlemektedir. Nitekim bahsi geçen etki karşısında iktisadi yönden güçlü olan devletler hassaslarken zayıf olan devletler kırılırlar (Gürkaynak ve Yalçın, 2009: 75-76). Yani karşılıklı bağımlılıkta eşit değil asimetrik bir tabiiyet vardır ve bu tabiiyet ekonomik kapasitesi yüksek olan devletlerin zayıf olan devletlere oranla iktisadi açıdan daha fazla güvende olmalarını sağlamaktadır.

Devletler uluslararası politikada güçleri oranında etkili olurlar ve uluslararası sistem içerisinde güç düzeylerine bağlı olarak belirli bir konum kazanırlar (Ateş, 2014: 159). Bu sebepten ötürü sürekli olarak kapasitelerini arttırmak isterler ve bunun için çok yoğun bir çaba sarf ederler (Morgenthau, 1970: 30). Devletlerin güç elde etme çabalarının odak noktasını ekonomik kapasitelerini artırma arzusu oluşturmaktadır. Zira ekonomik kapasite, gücü oluşturan diğer unsurlar üzerinde tamamlayıcı olma niteliğini bünyesinde barındırmaktadır (Sönmezoğlu, 2014: 268).³ Dolayısıyla devletlerin ekonomik güvenliklerini korumaya yönelik bütün girişimleri, aynı zamanda ulusal güvenliklerini koruma amacına hizmet etmektedir.

Dile getirilen bu argümanlar, uluslararası alanda faaliyette bulunan diğer tüm devletler açısından olduğu gibi jeopolitik ve jeostratejik açıdan çok büyük bir öneme sahip olan (Akengin, 2010: 144) Türkiye açısından da tamamen geçerlidir. Zira Türkiye, dünyanın en önemli ve en sorunlu bölgelerinden biri olarak kabul edilmekte olan Ortadoğu'nun parçası konumunda bulunmaktadır ve bu coğrafyada meydana gelen krizlerden bilhassa ekonomik yönden çok yoğun bir şekilde etkilenmektedir.

Bu durum Türkiye'nin ekonomik kapasitesini mümkün olduğunca arttırarak uluslararası sistem içerisinde daha iyi bir konum elde etme amacına dikkate değer bir düzeyde zarar vermektedir. Dolayısıyla Türkiye, bahsedilen bölgede meydana gelen krizlerin ekonomisine zarar verme oranını,

¹ Örneğin ABD'nin 1991 Irak'a yönelik olarak gerçekleştirdiği askeri müdahale ve bu müdahalenin ardından yaşanan gelişmeler, Türkiye ekonomisine çok büyük bir darbe vurmuştur (Uslu, 2000: 328).

² Karşılıklı Bağımlılık Teorisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., (Nye, 2001).

³ Bu satırların yazarı, ekonomik kapasitenin gücü oluşturan maddi ve manevi bileşenlerin bazıları üzerinde tamamlayıcı değil doğrudan doğruya belirleyici bir etkisinin olduğunu düşünmektedir.

doğru ve etkili dış politik stratejiler geliştirip uygulayarak en alt seviyeye indirmelidir. Her ne kadar Ortadoğu'da cereyan eden krizlerden etkilenmeme şansı bulunmuyor olsa da,⁴ Türkiye'nin patetik önlemler almak suretiyle bu etkinin düzeyini olabildiğince aşağı çekmesi, ülkenin ulusal güvenliğinin sağlanması ve dış politikasının başarısının artırılması açısından önem arz etmektedir.

3. ORTADOĞU'NUN SİYASİ YAPISINA ETKİ EDEN TARİHSEL GELİŞMELER

Sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği çok büyük bir tartışma konusu olmasına rağmen Ortadoğu, (Sinkaya, 2016: 2) batıda Tunus, Fas, Cezayir, Somali, Libya, Etiyopya, Sudan, Mısır'dan başlayan, doğuda Umman körfezine kadar uzanarak Irak, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'ı içine alan, kuzeyde Kafkasya, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İran, Afganistan ve Pakistan'ı kapsayan, güneyde ise Suudi Arabistan'dan Yemen'e kadar uzanarak Arap Yarımadası'nı çevreleyen ve ortada Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail'in bulunduğu bir bölgedir (Arı, 2008: 25).

Yalnızca coğrafi olarak değil siyasi açıdan da büyük bir genişliğe sahip olan, karmaşık ilişkilerin, sorunların, ihanetlerin, çatışmaların, savaşların, dostlukların, bir araya gelme adına gerçekleşen ayrışmaların, türdeş olarak gösterilmeye çalışılan çok türlülüğün, kimilerine göre istikrarsızlığın ve geri kalmışlığın, kimilerine göre petrolün ve zenginliğin merkezi olarak kabul edilen Ortadoğu, (Arı, 2008: 9) tarihsel süreç içerisinde sürekli bir biçimde uluslararası politikaya yön veren gelişmelerin yaşandığı bir bölge olmuştur.

Geçmişte, dinlere, kültürlere, medeniyetlere, kavimlere, kimliklere kaynaklık etmesi ve uluslararası ticarete kullanılan önemli bir geçiş güzergâhı olması sebebiyle çeşitli mücadelelere sahne olan Ortadoğu, petrolün sanayi üretiminde kullanılmaya başlanması ile birlikte büyük devletlerin üzerinde kıyasıya rekabet ettikleri bir alana dönüşmüştür.

Yaklaşık dört asır boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde yer alan Ortadoğu, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından büyük ölçüde İngiltere ve Fransa'nın hâkimiyeti altına girmiştir (Armaoğlu, 2010: 249). Bu iki ülke, sahip olduğu yer altı kaynakları üzerinde mutlak bir şekilde söz sahibi olabilmek için ele geçirdikleri bu bölgeyi yeniden şekillendirmek istemişler ve bu amaçlarını gerçekleştirmek için çok büyük bir çaba sarf etmişlerdir.

İngiltere ve Fransa'nın bu yöndeki çabaları boşa gitmemiştir. Öyle ki Birinci Dünya Savaşı'nın bitimini takiben Ortadoğulu birçok ülkenin hudut ve yönetimleri, bu büyük güçlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde baştan aşağı değişmiştir (Latif, 2007: 20). Ancak bu değişim Ortadoğu'da bulunan devletlerin geçmişten gelen sorunlarının daha fazla derinleşmesine neden olmuştur.

İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'daki hâkimiyetlerinin sonunu hazırlayan İkinci Dünya Savaşı Cleveland, 2008: 195) ve bu savaşın beraberinde getirdiği Soğuk Savaş mücadelesinin de bölge ülkeleri

⁴ Daha önce ifade edildiği gibi, karşılıklı bağımlılık ağının yapısı devletlerin yakın çevrelerinde meydana gelen krizlerden etkilenmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır.

üzerinde hiç bir olumlu etkisi olmamıştır. Aksine müttefik ve mihver devletlerarasında gerçekleşen çatışmaların (Lewis, 2011: 441) ve Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasında meydana gelen çekişmelerin, (Lefebvre, 2005: 36) mevcut enerji kaynaklarının stratejik öneminden ötürü Ortadoğu'da yoğunlaşması, bölge ülkelerinde yaşanmakta olan siyasi gerilimlerin tırmanışa geçmesine zemin hazırlamıştır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ise Ortadoğu'yu geri dönülmesi mümkün olmayan kaotik bir siyasi sürecin içerisine sürüklemiştir. Özellikle uluslararası sistem içerisinde cereyan eden gelişmelerin temel belirleyicisi olma konumunu elde eden Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş yıllarındaki iyi niyetli politikalarını bir kenara bırakarak Ortadoğu'da bulunan bazı ülkelere askeri müdahalelerde bulunması, (Latif, 2007: 21-22) bölgenin politik açıdan dikkate değer bir düzeyde istikrarsızlaşmasına ve bu istikrarsızlığın kalıcı bir hal almasına sebebiyet vermiştir.

İfade edilen ülkelerin Ortadoğu'ya yönelik politikalarının yarattığı siyasi istikrarsızlıklar ise, bölge halklarının içerisinde buldukları kötü koşulları sorgulamaya başlamalarına ve bu kötü koşulların temelinde kendilerini yöneten otoriter rejimlerin tutum ve davranışlarının yatmakta olduğu hissiyatına kapılmalarına yol açmıştır. Bu hissiyat, Ortadoğulu halkların otoriter yönetimlere karşı ayaklanmaları sonucunu beraberinde getirmiştir.⁵

2010 yılında Tunus'ta Muhammed Buazizi isimli bir seyyar satıcının güvenlik güçlerinden gördüğü kötü muameleyi protesto etmek için kendisini ateşe vermesiyle başlayan (Doster, 2013: 56) ve aniden Ortadoğu'da bulunan ülkelerin çok büyük bir kısmına yayılan ayaklanmalar,⁶ bölgenin güvenliğini tehdit eden unsurların etki düzeylerinin artmasına sebep olmuştur.

Bu unsurlardan ilki bölgede yoğun bir biçimde faaliyette bulunan terör örgütleridir. Nitekim bahsi geçen ayaklanmaların bölgede yarattığı otorite boşluğundan faydalanan terör örgütleri kapasitelerini yükseltmişler ve nihai hedefleri olan küresel bir savaşın patlak vermesine yol açacak düzensizliği oluşturabilmek için Ortadoğu'da ki eylemlerini sıklaştırmışlardır (Yeşiltaş ve Öncel, 2017: 11).

İfade edilen unsurlardan ikincisi küresel güçlerin ulusal çıkarlarını korumak amacıyla gerçekleştirdikleri dış müdahalelerdir. Öyle ki dile getirilen ayaklanmaların meydana getirdiği karışıklıkları engelleme bahanesiyle bölgeye yerleşen büyük devletler, Ortadoğu'daki etnik, dini ve mezhepsel farklılıkları birer çatışma aracı olarak kullanarak bölgedeki şiddet sarmalını kuvvetlendirmişlerdir.

Söz konusu unsurlardan üçüncüsü ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel, ırksal, dinsel ve mezhepsel açıdan farklı niteliklere sahip olan toplulukların aralarında ki anlaşmazlıklardan kaynaklanan

⁵ Ortadoğu'da yer alan ülkelerin halklarının önemli bir kısmı, otoriter rejimlerin kendileri üzerlerinde yoğun bir baskı kurmalarının yanı sıra, küresel güçlerin ülkelere yönelik dış politikalarına boyun eğdiklerini düşünmekteydiler (Oğuzlu, 2012: 10).

⁶ Söz konusu ayaklanmalar, Mısır, Libya, Suriye, Yemen, Bahreyn, Tunus, Fas, Cezayir, Irak, Kuveyt, Lübnan, Sudan, Suudi Arabistan, Umman ve Ürdün gibi birçok Ortadoğulu ülkeyi ya doğrudan ya da dolaylı bir şekilde etkilemiştir (Ateş, 2013: 149).

iç savaşlardır. Zira Ortadoğu'nun siyasi tarihinin şekillenmesinde önemli bir rol oynayan ve bahsedilen ayaklanmaların ardından kesifleşmiş olan bu savaşlar, bölgedeki kutuplaşmaları ve çekişmeleri ve kutuplaşmaları olabildiğince arttırmıştır.

Bu gelişmelerin neticesinde Ortadoğu, güvenliğin kesin olarak tesis edilemediği bir yer haline gelmiş ve böylece uluslararası güvenlik sisteminin ve güvenlik kaygılarının tam merkezine yerleşmiştir.

4. ORTADOĞU'DA MEYDANA GELEN HALK AYAKLANMALARI VE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK GÜVENLİĞİ

Türkiye, dünyanın en önemli ve en kritik yerlerinden biri olarak görülen Ortadoğu'nun parçası konumunda bulunan bir ülkedir. Bu durum Türkiye'nin Ortadoğu'da yaşanan gelişmeleri yakından takip etmesini ve gerektiğinde bu gelişmelere müdahil olmasını gerekli kılmaktadır. Aksi takdirde söz konusu bölgede meydana gelen gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden biri Türkiye olmaktadır.

Nitekim Ortadoğu'da yönetenlerle yönetilenler arasındaki meşruiyet ilişkisinin yönetilenlerin rızası üzerinden yeniden tanımlanmasını (Oğuzlu, 2012: 9-14) sağlamak amacıyla gerçekleştirilen halk ayaklanmalarından ve bu ayaklanmaların doğurduğu bunalımlardan en fazla etkilenen ülke Türkiye olmuştur. Bu etki özellikle Türkiye ekonomisi üzerinde oldukça belirgin bir hal almıştır.

Uluslararası ilişkiler literatüründe Arap Uyanışı, Arap Devrimi, Arap Ayaklanmaları ya da Arap Baharı olarak adlandırılan halk ayaklanmaları, (Aktaş, 2012: 8-10) Ortadoğu'da yer alan ülkelere ihracat yapan ve bu ülkelerde inşaat ve alt yapı yatırımları bulunan Türk firmalarını ziyadesiyle etkilemiştir (Yılmaz, 2013: 25). Öyle ki küresel ölçekte faaliyette bulunan bağımsız bir uluslararası danışmanlık şirketinin yapmış olduğu bir araştırmaya katılan Türk şirketlerinin % 53'ü, bölgede meydana gelen gelişmelerin kendilerine zarar verdiğine dair bildirimde bulunmuştur.⁷

Bununla birlikte bahsi geçen ayaklanmaların ortaya çıkmasının ardından, Türkiye'nin Ortadoğulu ülkelerle imzalamış olduğu ekonomik temelli anlaşmaların bir kısmı tamamen askıya alınmış⁸ bir kısmı ise önemli ölçüde işlevini kaybetmiştir. Ek olarak Türkiye, bu ayaklanmaları şiddet kullanılarak bastırmaya çalışan bölge ülkelerine yönelik ekonomik yaptırımlar uygulamaya başlamış ve bu ülkelerin ekonomik yaptırımlarına maruz kalmıştır.⁹

⁷ 39 ülkede yürütülmüş olan bu araştırmaya göre Ortadoğu'da cereyan eden halk hareketlerinden en fazla Türk şirketleri etkilenmiştir. Türkiye'nin ardından % 32 etkilenme oranı ile Kanadalı şirketler ve % 30 etkilenme oranı ile Gürcistan menşeli şirketler gelmektedir (Yılmaz, 2013: 25-26).

⁸ Özellikle serbest ticaretin ve yüksek düzeyli stratejik işbirliği konseylerinin oluşturulmasına yönelik anlaşmalar, bölgede meydana gelen halk hareketlerinden doğrudan doğruya etkilenmiştir (Ataman, 2012: 48-49).

⁹ Örneğin Suriye'de Esad rejiminin halkına şiddet uygulamasının ardından Türkiye Suriyeli iş adamlarına seyahat yasağı koymuş, bu kişilerin ülkedeki mal varlıkları ile Suriye Hükümeti'nin Türk bankalarındaki finansal varlıklarını dondurmuş ve Suriye Merkez Bankasıyla ilişkileri durdurmuştur. Bu yaptırımlara karşı Suriye, Türkiye ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmasını askıya almış, Türkiye'nin Suriye üzerinden yaptığı transit taşımacılığını durdurmuş ve Türkiye'den gerçekleştirilen ithalattan %30 vergi almaya başlamıştır. Bunun üzerine Türkiye, Suriye'den ithal edilen ürünlerden %30 vergi alınmasına karar vermiş ve bu kararını hayata geçirmiştir (Yılmaz, 2013: 52).

Ayrıca dile getirilen ayaklanmalar uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarını yükseltmiştir (Şahin ve Şahin, 2014: 183-184). Petrol fiyatlarının yükselmesi, petrole bağımlılığı olan ve dış ticaret giderleri içerisinde petrol alımları çok önemli bir yer tutan Türkiye'nin mali harcamalarının artmasına ve buna bağlı olarak milli gelir miktarının azalmasına sebebiyet vermiştir.

Bunların yanı sıra ifade edilen ayaklanmalar Ortadoğulu ülkelerden Türkiye'ye gelen turist sayısında ve buna bağlı olarak ülkenin turizm gelirlerinde nispi bir azalmanın gerçekleşmesine neden olmuştur (Şahin ve Şahin, 2014: 172). Türkiye'nin önemli bir irat kaynağı olan turizm gelirlerinde yaşanan bu nispi azalma, turizm sektöründe faaliyet gösteren kuruluşların mali açıdan zarar görmelerine yol açmıştır.

Ortadoğu'da yaşanan ayaklanmaların Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri bunlarla sınırlı kalmamıştır. Özellikle sözü edilen ayaklanmaların Suriye'ye sığramasının ardından patlak veren bunalımlar, Türkiye ekonomisini ciddi bir biçimde sarsıntıya uğratmıştır.

Esad rejiminin demokrasi, insan hakları, hukuk devleti, basın hürriyeti gibi bir takım taleplerle sokaklara inen vatandaşlarına karşı orantısız güç kullanması ve bu güç kullanımını her geçen gün daha da arttırması¹⁰ Türkiye'yi çok büyük bir mülteci akınına maruz bırakmıştır. Türkiye, Esad rejiminin zulmünden kaçan mültecilere kapılarını kapatmamış ve onlara kendi imkânlarıyla Birleşmiş Milletlerin standartlarına uygun olmak kaydıyla ekonomik yardımlarda bulunmuştur (Sandıklı ve Semin, 2012: 184). Suriyeli mültecilere yapılan bu yardımlar Türkiye ekonomisine doğrudan doğruya muazzam bir yük getirmiştir.¹¹

Suriyeli mültecilerin ülkeye kabul edilmesinin Türkiye ekonomisine dolaylı olumsuz etkileri de olmuştur. Bilhassa mültecilerin yoğun olarak ikamet ettikleri yerlerde ucuz işgücü arzına, işsizliğe, ücretlerde azalmalara ve gelir dağılımında adaletsizliklere sebep olması, kronikleşmiş olan bir cari açığa mücadele eden Türkiye'nin ekonomik göstergelerinde dikkate değer bir düşüşün gerçekleşmesi sonucunu doğurmuştur (Şahin ve Şahin, 2014: 185).

Buna ilaveten halkına şiddet uygulayan Esad yönetimine destek veren Rusya'ya ait bir savaş uçağının, sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle Türk Hava Kuvvetleri'nce düşürülmesi, bu ülkenin Türkiye ekonomisini yıpratmaya yönelik çeşitli yaptırımları uygulamaya koyması sonucunu doğurmuştur.¹² Türkiye'den yapılan belli başlı gıda ürünlerinin ithalatının durdurulması, Türkiye'ye yapılan tarifersiz uçuşların iptal edilmesi, Rus turizm şirketlerine Türkiye için tatil paketi satışlarını durdurma çağrısı yapılması, Türk vatandaşlarının sınırları içerisinde işe alınmasına kısıtlamalar getirilmesi, daimi ikametgâhı olmayan Türk vatandaşlarının ülkeye vizesiz seyahat etme imkânının askıya alınması gibi bir takım uygulamaları içermekte olan bu yaptırımlar, inşaat, tarım, tekstil, turizm ve otomotiv gibi

¹⁰ Nihayetinde bir iç savaşa dönüşmüştür (Sandıklı ve Semin, 2012: 1).

¹¹ AFAD verilerine göre Türkiye, Suriyeli üç milyon mülteciye altı yılda yirmi beş milyar dolara yakın para harcamıştır (Demir, 2016: 144).

¹² Uçak krizi ile ayrıntılı bilgi için bkz., (İmanbeyli, 2015).

sektörlerde faaliyette bulunan Türk girişimcilerin ve dolayısıyla Türkiye'nin gelir kaybına uğramasına sebep olmuştur (Demir, 2015: 1-3).¹³

Suriye'de Esad rejiminin halkına karşı kullandığı gücün seviyesini arttırmasıyla birlikte ortaya çıkan iç savaşın beraberinde getirdiği otorite eksikliğinden faydalanarak kapasitelerini arttıran terör örgütleri Türkiye yönelik eylemlerini yoğunlaştırmıştır. Bu yoğunlaşma, Türkiye'de, terörizme karşı oldukça hassas ve kırılgan bir yapıya sahip olan turizm sektörünü (Hacıoğlu ve Saylan, 2014: 57) negatif bir şekilde etkilemiştir (Yalçınkaya ve Yalçınkaya, 2017: 92). Nitekim terör örgütlerinin eylemleri neticesinde Türkiye'nin turizm gelirleri azalmıştır (Soyu, Karaçor, Altınok ve Fırat, 2017, 448). Bununla beraber sözü edilen yoğunlaşma, halkın huzur ve refahına etki etmesi sebebiyle Türkiye'nin terörle mücadele konusuna daha fazla kaynak sarf etmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Bu zorunluluk Türkiye'nin ekonomik harcamalarının artmasına neden olmuştur.

Tüm bu yaşananlar göz önünde bulundurulduğunda, Ortadoğu'nun temel dinamiklerini kökünden sarsan halk ayaklanmaları ve bu ayaklanmaların Suriye'ye sıçramasının ardından meydana gelen gelişmeler, Türkiye'de mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı, değişimi ve tüketimiyle ilgili insan faaliyetlerinin çok büyük bir bölümünde ve bu faaliyetlerin bağlı olduğu alanların önemli bir kısmında beklenilmedik olağanüstü durumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu olağanüstü durumlar karşısında, karşılıklı bağımlılık olarak adlandırılan ağı yapısının da etkisiyle, kendisini korunaklı hale getiremeyen Türkiye, ekonomik açıdan zarar görmüştür.

Her ne kadar ekonomik kapasite düzeyinin yüksekliği, bahsedilen ayaklanmaların ve bu ayaklanmaların ortaya çıkardığı sorunların iktisadi etkilerinin daha fazla derinleşmesinin önüne geçmiş olsa da,¹⁴ Türkiye'nin ekonomik gücünü geliştirmek gibi süreklilik arz eden bir takım uzun vadeli amaçlarının sektöre uğramasını engelleyememiştir.

Eğer Türkiye'nin en büyük ve en önemli pazarlarından biri olan Ortadoğu'da ifade edilen ayaklanmalar gerçekleşmemiş olsaydı, Türkiye ekonomisi daha hızlı ve daha sağlıklı bir şekilde büyüyebilirdi. Ya da Türkiye, sözü edilen ayaklanmaların seyrine etki edebilecek nitelikte bir dış politika izleyebilseydi,¹⁵ bu ayaklanmaların ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini dikkate değer bir düzeyde azaltabilirdi.

5. SONUÇ

2010 yılında Tunus'ta başlayan ve bir anda Ortadoğulu ülkelerin çok büyük bir kısmına yayılan halk ayaklanmaları ve bu ayaklanmaların Suriye'ye sıçramasının ardından meydana gelen bunalımlar,

¹³ Nitekim 2014 yılında Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmi 31 milyar Dolar USD iken, uçak krizinin patlak vermesinin ardından bu rakam % 50 oranında azalmıştır (Abdullah ve Babaç: 2016: 2140-2141).

¹⁴ Sahip olduğu ekonomik kapasite düzeyinin bölge ülkelerinden yüksek olması, Türkiye'nin, Ortadoğu'da meydana gelen ayaklanmaların ve bu ayaklanmaların Suriye'ye sıçramasının ardından ortaya çıkan sorunların iktisadi etkileri karşısında kırılgan değil hassas bir durumda bulunmasını sağlamıştır.

¹⁵ Türkiye'nin Ortadoğu'da meydana gelen ayaklanmaların seyrine etki edebilecek şekilde bir dış politika izleyememesinin en önemli sebebi, güç düzeyinin Ortadoğu'da faaliyette bulunan büyük devletlere oranla daha düşük olmasıdır.

bölgenin en önemli ve en istikrarlı ülkelerinden biri olan Türkiye'nin ekonomik güvenliğini tehdit eden gelişmelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu gelişmeler karşısında, karşılıklı bağımlılık ağı olarak nitelendirilen olgunun etkisiyle, iktisadi güvenliğini tam olarak sağlayamayan Türkiye'nin ekonomisi tahrip olmuştur. Nitekim Türkiye'nin ekonomik göstergeleri ve Türkiye ekonomisine doğrudan doğruya katkı yapmakta olan inşaat, tarım, tekstil, turizm ve otomotiv gibi çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan kuruluşların iktisadi verileri ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde, söz konusu ayaklanmaların ve bu ayaklanmaların beraberinde getirdiği gelişmelerin ülke ekonomisini ve dolayısıyla ülkenin ekonomik güvenliğini tahribata uğrattığı açık bir biçimde görülmektedir. Bu çerçevede, çalışmaya konu olan halk ayaklanmalarının ve bu ayaklanmaların beraberinde getirdiği bunalımların Ortadoğu'nun en önemli ve en istikrarlı ülkelerinden biri olan Türkiye'nin ekonomik güvenliğine olumsuz bir şekilde etki ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, A. ve Babaç, E. (2016) “Ekonomik Açıdan Rusya'ya Uygulanan Yaptırımlar ve Türkiye ile Yaşanan Uçak Krizinin Etkileri”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5 (7): 2134-2143.
- Akengin, H. (2010) “Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi”, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Aktaş, M. (2012) "Arap Baharı ve Ortadoğu'da Demokrasi Sorunu", Arap Baharı Ortadoğu'da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli, (Ed.) Murat Aktaş, Nobel Yayınları, 7-76.
- Arı, T. (2008) “Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi”, 4. Baskı, Bursa, Mkm Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (2010) “20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995”, 17. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi.
- Ataman, M. (2012) "Suriye'de İktidar Mücadelesi: Bass Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum" Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 1-57.
- Ateş, D. (2010) "Küresel Ekonomik Kriz, Devlet ve Dış Politika", Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7 (1): 912-937.
- Ateş, D. ve Gülizar, S. G. (2013) "Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları", Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (1): 46-71.
- Ateş, D. (2014) “Uluslararası Politika”, Dünyayı Anlamak ve Anlatmak, 2. Baskı, Bursa, Dora Yayıncılık.
- Baylis, J. (2008) "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler, 5 (18): 69-85.
- Brauch, H. G. (2008) "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Uluslararası İlişkiler, 5 (18): 1-47.

- Buzan, B. (1983) “People, States and Fear”, The National Security Problem in International Relations, Brighton, Wheatsheaf Books.
- Buzan, B. (2015) “İnsanlar, Devletler ve Korku”, (Çev.) Emre Çıtak, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Buzkiran, D. ve Hüseyin K. (2013) "Arap Baharının Türkiye'ye olan Ekonomik ve Sosyal Etkileri", Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5 (1): 147-162.
- Cleveland, W. L. (2008) “Modern Ortadoğu Tarihi”, (Çev.) Mehmet Harmancı, İstanbul, Agora Kitaplığı.
- Demir, A. F. (2016) "Türkiye-Rusya İlişkilerinde Suriye Krizinin Yansımaları ve Etkileri", Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 3 (2): 139-151.
- Demir, E. (2015) "Rusya'nın Yaptırımlarının Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri", Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü Raporu, 1-3.
- Doster, B. (2013) "Arap Baharından Demokrasi Beklemek", Ortadoğu Analiz, 5 (50): 55-60.
- Goldstein, J. S. ve Pevehouse, J. C. (2015) “Uluslararası İlişkiler”, (Çev.) Haluk Özdemir, Ankara, BB101 Yayınları.
- Gürkaynak, M. ve Yalçın, S. (2009) "Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası İlişkiler, 6 (23): 73-92.
- Hacıoğlu, N. ve Saylan U. (2014) "Arap Baharı'nın Turizme Yansımaları: Arap Ülkeleri ve Türkiye", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (32): 55-80.
- Heywood, A. (2014) “Küresel Siyaset”, (Çev.) Nasuh Uslu ve Haluk Özdemir, 3. Baskı, Ankara, Ankara, Adres Yayınları.
- İmanbeyli, V. (2015) “Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri”, SETA Perspektif, 119: 1-6.
- Karabulut, B. (2011) “Güvenlik, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek”, Ankara, Barış Kitabevi.
- Latif, H. (2007) “Çelişkiler Projesi BOP ve ABD' nin Türkiye'ye Bıçığı Rol”, İstanbul, Bizim Avrupa Yayınları.
- Lefebvre, M. (2005) “Amerikan Dış Politikası”, (Çev.) İsmail Yerguz, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Lewis, B. (2011) “Ortadoğu”, (Çev.) Selen Y. Kölay, 8. Baskı, Ankara, Arkadaş Yayınları.
- Mesjasz, C. (2018) "Ekonomik Güvenlik", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5 (18): 125-150.
- Morgenthau, H. J. (1970) “Uluslararası Politika”, (Çev.) Baskın Oran ve Ünal Oskay, Cilt 1, Ankara, Türkiye Siyasi İlimler Derneği Yayınları.

- Neocleous, Mark, (2012) “Güvenlik, Şiddet ve Savaş”, (Çev.) Gül Çorbacıoğlu ve Ersin Embel, Ankara Dipnot Yayınları.
- Nye, J. ve Keohane R. (2001) “Power and Indipence”, New York, Longman.
- Oğuzlu, T. (2012) "Arap Baharı ve Yansımaları", Ortadoğu Analiz, 3 (36): 8-16.
- Özey, R. (2010) “Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya”, 7. Baskı, İstanbul, Aktif Yayınları.
- Ronis, S. R. (2011) “Economic Security: Neglected Dimension of National Security”, Washington, NDU Press.
- Sandıklı, A. ve Semin A. (2012) "Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, 1-57.
- Sinkaya, B. (2016) “Ortadoğu Siyasetine Giriş: Temel Faktörler, Aktörler ve Dinamikler”, ORSAM Kaynak, No: 1.
- Soyu, E., Karaçor S., Altınok S. ve Fırat E. (2017) "Türkiye'de Turizm Gelirlerinin Ekonomideki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme", International Conference on Eurasian Economies 2017, (Ed.) Selahaddin Sar vd. , İstanbul, Beykent University Publication, 442-449.
- Sönmezoğlu, F. (2014) “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi”, 6. Baskı, İstanbul, Der Yayınları.
- Şahin, M. ve Şahin, Ö. U. (2014) "Arap Baharı' nın Türkiye Ekonomisine Etkileri", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 23: 171-187.
- Tanrısever, O. F., (2011) "Güvenlik, Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar”, (Der.) Atilla Eralp, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 107-123.
- Uslu, N. (2000) “Türk Amerikan İlişkileri”, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları.
- Wiste, E. Ç. (2014) "Liberalizm, İşbirliği, Kolektif Güvenlik ve Neoliberal Kurumsalcılık", Küresel Siyasete Giriş, Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, (Der.) Evren Balta, İstanbul, İletişim Yayınları, 133-150.
- Yalçınkaya, N. ve Yalçınkaya, M. H. (2017) "Arap Baharı' nın Türkiye-Suriye Üzerine Sosyo-Ekonomik Yansımaları", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (43): 79-94.
- Yeşiltaş, M. ve Rıfat Ö. (2017) "Yenilgiden Sonra DEAŞ: Yükselişi, Çöküşü ve Geleceği", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 1-27.
- Yılmaz, M. L. (2013) "Güvenlik Kavramında Yeni Bir Boyut; Ekonomi Güvenliği, Türkiye Ne Kadar Güvende", Stratejik Düşünce Enstitüsü Raporu, 1-80.